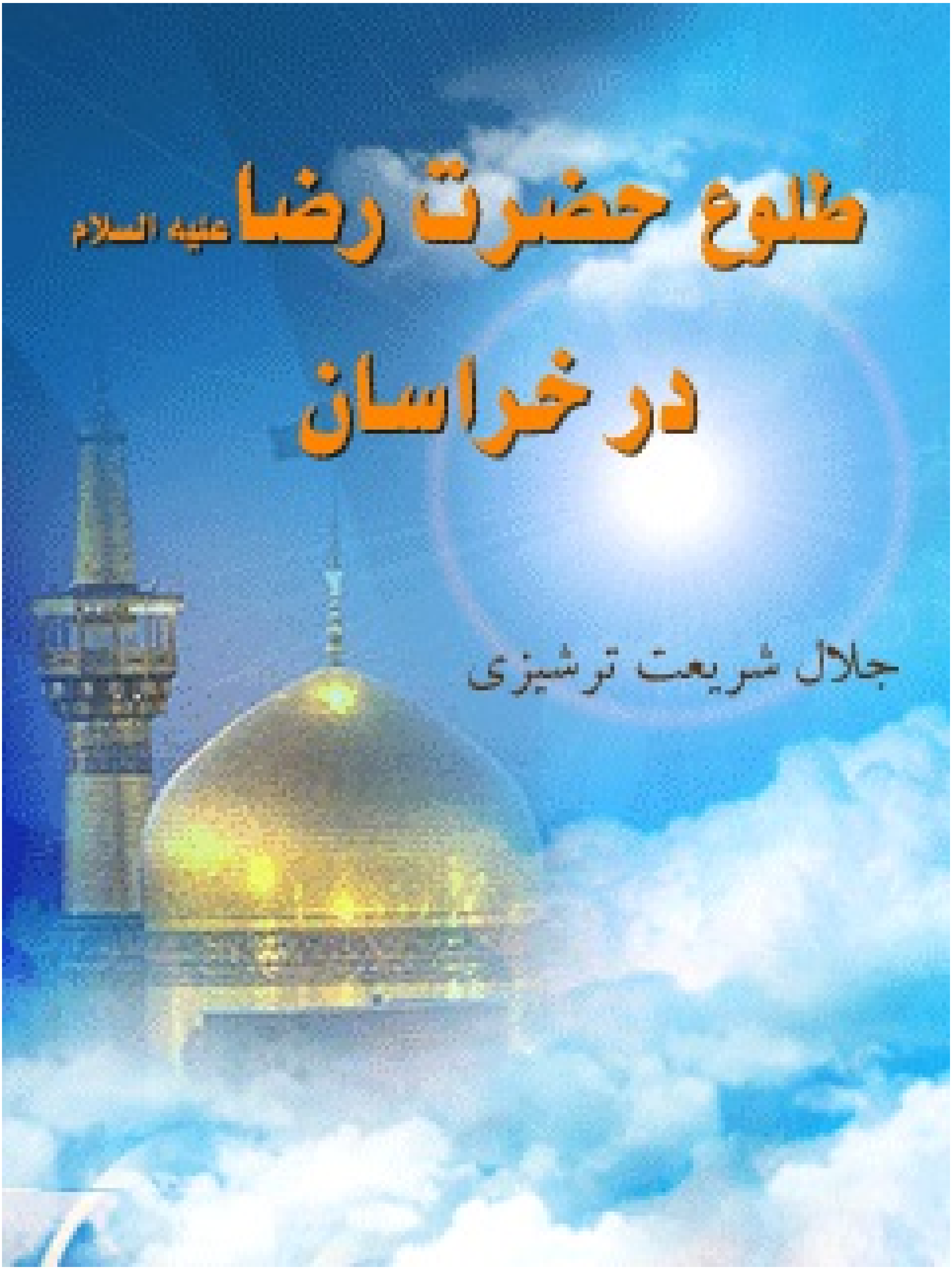

طلوع حضرت رضا علیه السلام
در خراسان
جلال شریعت ترشیزی

بسم الله الرحمن الرحیم

طلوع حضرت رضا (علیه السلام) در خراسان

نویسنده:

جلال شریعت ترشیزی

ناشر چاپی:

مجهول (بی جا ، بی نا)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

طلوع حضرت رضا علیه السلام در خراسان

مشخصات کتاب

طلوع حضرت رضا در خراسان

جلال شریعت ترشیزی

(بر گرفته از کتاب نامه آستان قدس (۲۸ – ۲۲))

مشخصات نشر: [بی جا]: [بی نا]، انتشارات، ۱۳XX

مشخصات ظاهری: ۹۶ص.

وضعیت فهرست نویسی: در انتظار فهرست نویسی (اطلاعات ثبت)

شماره کتابشناسی ملی: ۱۸۹۶۹۲۸

طلوع حضرت رضا علیه السلام در خراسان

موضوع این مقاله مسافرت حضرت رضا به خراسان است. بنابراین با توجه به این که همواره برگهای زرین زندگی درخشان آن حضرت زیب اوراق تاریخ کهن سال ایران و جهان اسلام خواهد بود درباره معجزات و کرامات عدیده ای که از آن حضرت به منصه ظهور رسیده و مباحثات و احتجاجات ایشان با بزرگان مذاهب و فرق مختلف که تفسیر آنها در کتب مربوط و تواریخ مندرج است بحثی نداریم و خوانندگان علاقه مند می توانند به کتابهایی که در این باره نوشته شده است مراجعه فرمایند [۱].

به استناد تاریخ گزیده و مجمل فصیحی (به تصحیح استاد فرخ) می دانیم که هارون الرشید خلیفه عباسی در سنه ی ۱۹۳ هجری در طوس درگذشت و در دار حمید بن قحطبه مدفون شد. پس از مرگ هارون بین دو پسرش محمد امین و ابوجعفر مأمون بر سر خلافت نزاع افتاد. مأمون که مادرش ایرانی و مراجل نام بود در خراسان حکومت می کرد و مورد توجه ایرانیان بود و وزیرش فضل بن سهل سرخسی نیز او را تقویت می کرد و به خصومت با امین برمی انگیخت. بالاخره مأمون با کمک سردار بزرگ ایرانی خود طاهر بن حسین بن مصعب ملقب به ذو الیمینین در حدود ری سپاهیان امین را که سردار آنها علی بن عیسی بن ماهان بود شکست داد و امین هم کشته شد و مأمون در سال ۱۹۸ هجری بدون رقیب ماند و بر مسند خلافت نشست.

در

آن زمان در سرزمین پهناور و آباد خراسان: طوس و طابران و نوقان و سناباد و شهرهای دیگری از قبیل نیشابور، و سرخس و مرو حائز اهمیت بودند و با آنکه مرکز خلافت عباسی در بغداد بود مأمون مقر خلافت خود را در مرو قرار داده بود و بیشتر در آن جا می نشست. در زمان حکومت مأمون در گوشه و کنار قلمرو و خلافت به تدریج شورش و هرج و مرج به ظهور پیوست. چنانکه در تواریخ نوشته اند در آغاز خلافت مأمون در عربستان شورش هائی از طرف علویان و زیدی ها روی داد. زید بن موسی الکاظم معروف به زید النار به همراهی برادرش ابو السرایا در ناحیه ی انبار و بصره طغیان کردند [۲] همچنین در بغداد مرکز خلافت عباسی مردم به مخالفت با حسن بن سهل و اعتراض با رفتاری که نسبت به هرثمه شده بود شورش کردند و طرفدار خلافت منصور بن مهدی بودند. در شهر کوفه هم یکی از علویان به نام ابن طباطبا شورش کرد و در شهر مقدس مکه هم علوی دیگری از نسل علی افطس پیدا شد ولی هیچ یک از این قیامها به نتیجه نرسید و مأمون که در خراسان بود به کمک سرداران و طرفداران ایرانی خود تمام این غائله ها را رفع کرد.

مأمون همیشه به حمایت دین و دانش متظاهر بوده دانشگاه بزرگ اسلامی به نام بیت الحکمه که کتابخانه و رصد خانه مهمی داشت در زمان او برپا شد. شافعی و احمد بن حنبل دو فقیه بزرگ اهل سنت در زمان او می زیستند و مجالس مباحثه علمی و دینی دائر بود. تا اینکه مأمون که به

عقیـده معتزله علاقه منـد شـده بود به تحریک و تشویق وزیرش فضل سرخسـی حضـرت رضا (ع) را به ولیعهـدی خود انتخاب کرد. نوشـته اند بعد از آن که مأمون دو سال و کسـری در مرو به سـر برد وزیرش به او گفت «نذر کرده بودی اگر موفق شوی ولیعهد خود را از علویان انتخاب کنی و فعلا کسـی بهتر و شایسـته تر از حضرت رضا نیست» [۳] این بود که مـأمون نامه ای به خط خود نوشت و دو نفر را به نام جابر بن ضـحاک و فرناس به خدمت حضـرت به مدینه گسـیل داشت. هند و شاه می نویسد نـامه مأمون و جواب حضـرت در خزانه آسـتانه محفوظ بوده است [۴] بیهقی در این بـاره می نویسـد مأمون دو نفر از نزدیکان خود را با دعوت نامه به مدینه فرسـتاد و آن دو با طاهر سـردار معروف به خدمت امام همام رسیدند تا مراسم بیعت را از جانب مأمون به جا آوردند و طاهر دست چپ خود را پیش داشت و گفت «راسـتم به بیعت خداوند مأمون است و چپ فارغ» و بیعت کردند بعد از آن که حضـرت را با احترام زیاد به مرو آوردند و مأمون به دیدن ایشان رفت حضـرت جریان را باز گفت مأمون را خوش آمد و گفت «ای امام آن نخستین دستی بود که به دست تو رسـید من آن چپ را راست نام نهادم» و از آن پس طاهر را ذو الیمینین (صاحب دو دست راست) لقب دادند و فضل را هم که وزارت و امارت داشت ذو الریاستین گفتند و علی سـعید صاحب دیوان چون سمت رسالت خلیفه را هم داشت لقب

ذو القلمین گرفت [۵] و با آمدن حضرت به خراسان نیز فقه امامیه رونق گرفت و شیعیان و طرفداران حضرت فزونی گرفتند.

برای این که بدانیم حضرت از چه راهی به ایران و خراسان آمده اند و خط سیر ایشان از کدام شهرها بوده است باید به وضع راهها و ارتباطات آن زمان توجه کنیم. از مراجعه به کتابهای تاریخ موقعیت حساس مرو معلوم می شود [۶] زیرا این شهر لشگرگاه اسلام بود و بنی عباس هم در آن جا تقویت شدند و چنانکه گفتیم مامون نیز در آن جا به خلافت نشست. از طرفی سیاحان و شخصیت های بزرگی مثل ناصر خسرو ابن بطوطه و مقدسی - که به ایران آمده و از نواحی خراسان و طوس و سرخس و نیشابور و مرو و یزد و اصفهان و جاهای دیگر گذشته اند - در یادداشتهای خود اطلاعات مفیدی داده اند. ابن حوقل بیشتر راههای ایران را مشخص کرده و نوشته است راهی بین نایین و خراسان و طبس و نیشابور بوده است که از مرو به سرخس و از آنجا به طوس می رفتند. ناصر خسرو شرحی درباره راه اصفهان و قاین و یزد که از راه بیابان تا چهارده طبس می رفته و از آنجا به تون و سرخس می پیوسته، نوشته است و اشاره کرده است که بین مرو و بصره هم راهی بوده است حتی فرسخ منزل های عرض راه را مشخص کرده است [۷] وی در سفرنامه خود می نویسد از بصره با کشتی به آبادان (عبادان) می روند و از آنجا به مهر و بان نزدیک کازرون و بعد به ارجان و از راه کوهستان به اصفهان بعد نایین و بعد از

راه بیابـان به چهـار ده طبس و از طبس به نیشابور میگذرنـد. ابن بطوطه هم در رحله خود به راهی که بین مـدینه، مکه، نجف، بغداد، بصـره، آبادان، شوشتر و اصـفهان بوده است اشاره می کند و اگرچه زمان او نسـبت موخر است و در زمان او مشهد دایر بـوده ولی می توانیم اسـتفاده کنیم که هنوز راه قـدیمی بین خوارزم، بخـارا، سـمرقند، بلـخ هرات، جـام، طوس، مشـهد الرضـا، سرخس و نیشابور مورد استفاده بوده است. مخصوصا از نوشته ی ابن حوقل جغرافی دان بزرگ قدیم اینطور برمی آید که بین نیشابور و سـرخس شـش منزل راه بوده و از سـرخس تا مرو پنج منزل و از نیشابور تا طوس سه منزل بوده است که با سـتور می رفته انـد. و بین نیشـابور و طوس راه دیگری بوده است به قول ابن حوقـل راه گردنه که به طوس نزدیـک تر و فقـط یـک منزل بوده است و شاید این راه همان باشد که هنوز اهل کوهپایه برای رفتن به نیشابور از آن استفاده می کنند. راه قدیمی ابریشم نیز که از زمان ساسانیان وسـیله ی ارتباط ایران و رم بوده و از قسـطنطنیه تا پکن امتـداد داشـته از شـهرهای معروف و بزرگ قدیم ایران مثل مدائن و ری و فرغانه و خوارزم و کشمیر می گذشته است.

بنابراین تعیین خط سـیر دقیق مسافرت حضـرت رضا (ع) آسان نیست ولی می توانیم حـدس بزنیم که وقتی مأمون در سال ۱۹۸ هجری دائی خود رجاء بن ابی ضحاک والی مدینه را مأمور فرستادن حضرت کرد تا حضرت را با احترام بسیار از حجاز به مرو بفرستد [۸]، حضرت را با تشریفات مفصل از راه بصره با کشتی به محمره

(خرمشهر) و از آن جا به اهواز واز آن جا به اراك و از آن جا به قم آورند. سپس از ری به نیشابور و سرخس و بعد به مرو نزول اجلال فرمودند. راه نیشابور و مرو از حدود سرخس می گذشت و رباط شرف که یادگار دوران سلجوقی است هنوز بر سر این راه واقع است. حمد الله مستوفی که در نزهه القلوب راههای ایران را ذکر کرده، به این مطلب اشاره کرده است (گدار: آثار ایران ج ۱۹۴۹ - ۴ ص ۷).

طلوع حضرت در خراسان منبع فیض و برکت شد. اخباری که درباره کرامات آن حضرت نوشته اند همه مربوط به این سفر می شود از جمله در تاریخ نیشابور آمده است [۹] که حضرت در سال دویست هجری به نیشابور وارد شدند و در محله ی قز در کوچه ی پلاس آباد سکونت اختیار فرمودند و به حمامی تشریف بردند که به نام ایشان حمام سلطان نامیده شد و کراماتی در آن شهر از حضرت به ظهور پیوست. و حدیث سلسله الذهب را که مشهور است در همین سفر فرمودند. صنیع الدوله در مطلع الشمس می نویسد [۱۰] حضرت رضا (ع) چون در نیشابور به قریه حمراء رسیدند آب قدمگاه پدیدار شد و بعد در سناباد به دار حمید بن قحطبه طائی رفتند و بعد به سرخس و از آنجا به مرو سفر کردند.

جریان ولیعهدی حضرت به سراسر کشورهای اسلامی ابلاغ شد. مأمون در مرو با حضرت به تخت نشست و به نام حضرت درهم و دینار سکه زدند (سنه ۲۰۱ هجری) و شعار سیاه عباسیان به سبز تغییر کرد. و مأمون به قولی دختر یا خواهر خود

ام حبیب و به قولی دیگر دختر خود زینب را به حضرت تزویج کرد و خود پوران دختر حسن بن سهل سرخس را به عقد ازدواج در آورد. و این دو ازدواج در یک زمان صورت گرفت. بعد از بیعت مأمون و انتشار خبر ولیعهدی حضرت رضا بین سران بنی عباس اختلاف روی داد زیرا معتقد بودند که این بیعت خلافت را از خاندان عباسی بیرون خواهد برد به همین جهت تصمیم به خلع مأمون گرفتند و با ابراهیم بن مهدی الاسود معروف به ابن شکله بیعت کردند و می خواستند اسحاق بن موسی الهادی را به ولیعهدی انتخاب کنند و به قولی با ابراهیم بن مهدی عموی مأمون بیعت کردند و به او لقب المبارك دادند [۱۱] در هر حال چنانکه گفته شد شورش بغداد و مخالفت سران عباسی به تدریج زیاد شد تا آن جا که در محرم سنه دویست هجری مهدی عموی مأمون، خود را خلیفه خواند [۱۲] در تاریخ الفخری آمده است که سه نفر از سرداران به نام عیسی جلودی و ابو یونس و علی بن ابی عمران هم که بیعت مأمون و ولیعهدی حضرت را قبول نکرده بودند به جرم تمرد زندانی شدند.

فضل چون ایرانی بود و نسبت به حضرت رضا (ع) اخلاص تمام داشت سعی می کرد مشکلات را از میان بردارد ولی فعالیت او به ثمری نرسید و مأمون نسبت به او بدگمان شد تا این که در روز عید (بنا بر مشهود عید فطر) مأمون از حضرت رضا خواهش کرد برای ادای نماز و برگزاری مراسم عید به مصلی مرو بروند. حضرت به تفصیلی که در کتب مربوط مسطور

است عازم شدند و مورد استقبال بی سابقه مردم قرار گرفتند و چنانکه نوشته اند جمع کثیری از طلوع فجر صادق انتظار موکب حضرت را داشتند. لشکریان و سرداران همگی پیاده شدند و مراسم احترام به جای آوردند. وقتی جریان امر به سمع مأمون رسید تصمیم گرفت حضرت را از انجام خطبه بازدارد و بعد به اتفاق ایشان به سرخس رفت و در آن جا به طوری که نوشته اند غالب بن حکیم مقنع و چند نفر دیگر فضل را به تحریک مأمون در حمام سرخس کشتند (۲۰۲ هجری). قولی هم هست (قول یاسر) که حضرت را هم به حمام دعوت کردند ولی حضرت نرفتند اما مأمون برای حفظ ظاهر قاتلین فضل را قصاص کرد و کشت [۱۳].

بعد از این واقعه به طوس آمدند و در آنجا بود که نقشه ی شهادت حضرت طرح و اجرا شد. ظاهرا مجلس ضیافت در دستجرد یا دستگرد بوده است. این ده امروز جزو دهستان تبادکان بخش حومه مشهد است و در سه کیلومتری جنوب غربی کشف رود قرار دارد [۱۴].

جریان حادثه را همه شنیده ایم به وسیله انگور زهر آلود یا انار [۱۵] در مجمل فصیحی شعری است که گوینده آن معلوم نیست ولی می رساند که روایت انگور بیشتر متواتر بوده است:

زهر چشید از عنب شیر خورد زان سبب

همچو بنات بهشت بر لب جوی لبن

دعبل خزاغی شاعر معروف عرب که با حضرت معاصر بوده است مرثیه ای در رثاء امام همام دارد که مانند قصیده مدحیه ی او: مدارس آیات خلت ...: الخ، مشهور است. تاریخ این حادثه را مختلف نوشته اند آخر سال **۲۰۲** یا اوایل سال **۲۰۳** هجری [۱۶].

حضرت را به شرحی که در

کتب مسطور است در سناباد به خاک سپردند و از آن پس دیه سناباد از برکت امام (ع) روز به روز آبادتر شد و شهر مشهد به وجود آمد که قبله گاه نیازمندان و صاحبدلان است چنانکه خواجه شیراز گوید:

گو برو و آستین بخون جگر شوی

هر که در این آستانه راه ندارد

پاورقی

[۱] از قبیل عیون اخبار الرضا - ارشاد شیخ مفید - تفسیر مجمع البیان طبرسی مستدرک علامه نوری - مناقب ابن شهرآشوب - بحارالانوار مجلسی - کرامات الرضویه حدیقه الرضویه ادیب هروی.

[۲] تاریخ اسلام استاد فیاض - و برای تفصیل مطلب رجوع کنید به طبری و ابن اثیر.

[۳] تاریخ اسلام استاد فیاض ص ۱۴۱.

[۴] تجارب السلف.

[۵] ایضا.

[۶] مسالک و ممالک اصطخری.

[۷] سفرنامه چاپ دبیر سیاقی ص ۱۲۲ - ۱۲۸.

[۸] مروج الذهب مسعودی چاپ مصر ص ۲۳۲.

[۹] ترجمه فارسی ص ۱۳۲.

[۱۰] ج ۲.

[۱۱] تاریخ ایران سر پرسی سایکس - تفصیل مطلب و جریان ولیعهدی حضرت را مفصل دارد.

[۱۲] حبیب السیر.

[۱۳] ابن اثیر - طبری - مجمل فصیحی - تاریخ اسلام استاد فیاض.

[۱۴] فرهنگ جغرافیایی آرتش ۹ ص ۱۶۸ - مجمل فصیحی ج ۱ ص ۲۷۲.

[۱۵] روضات الجنات اسفزاری ص ۱۸۵ - حبیب السیر - روضه الصفا - تاریخ گزیده.

[۱۶] وفيات الاعيان ابن خلكان.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَالَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹